

ปัจจัยอันเป็นอุปสรรคในการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ในประเทศไทย

1. ประเภทลูกหนี้ ลูกหนี้ของธุรกิจแต่ละชนิดย่อมมีลักษณะแตกต่างกันตามประเภทของธุรกิจ เช่น ธุรกิจที่ผลิตสินค้าและขายส่งจะมีลูกหนี้เป็นพ่อค้าขายส่งและหรือพ่อค้าขายปลีก ธุรกิจที่ขายสินค้าแบบผ่อนส่งจะมีลูกหนี้ผ่อนส่ง หรือธุรกิจที่ผลิตหรือขายยาจะมีลูกหนี้เป็นร้านขายยา หรือ โรงพยาบาล เป็นต้น ในการตรวจสอบบัญชีลูกหนี้ของผู้สอบบัญชี และส่งใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ให้แก่ลูกหนี้ ผลที่ได้รับตอบจากลูกหนี้แต่ละประเภทจะแตกต่างกันดังแสดงและกล่าวไว้ในบทที่ 3 เรื่องสรุปผลการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้แล้ว ในบทนี้จะได้อธิบายถึงลูกหนี้แต่ละประเภทว่ามีอะไรบ้าง และมีอุปสรรคอะไรอันเป็นเหตุจูงใจให้ลูกหนี้ไม่ตอบใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ของผู้สอบบัญชี

ลูกหนี้ขายผ่อนส่ง ในระยะ 10 กว่าปีที่ผ่านมา การขายสินค้าแบบผ่อนส่งได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไปและเป็นที่ยอมรับของประชาชน ทั้งนี้เนื่องจากผู้ซื้อไม่ต้องจ่ายค่าซื้อทั้งหมดในคราวเดียวกัน แต่สามารถนำสินค้าหรือบริการมาใช้ก่อนได้ กล่าวคือเมื่อตกลงซื้อขายกันแล้วผู้ซื้อจะจ่ายค่าซื้อสินค้าส่วนหนึ่ง (down-payment) และนำสินค้าหรือบริการไปใช้ได้เลย ราคาซื้อสินค้าส่วนที่เหลือ ผู้ซื้อผ่อนส่งจะส่งชำระเป็นงวด ๆ จนกว่าจะหมด¹ สินค้าที่ธุรกิจนิยมนำมาขายผ่อนส่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าคงทนถาวร (durable goods) เช่น บ้านพร้อมที่ดิน ที่ดิน รถยนต์ จักรยานยนต์ ตู้เย็น พัดลม โทรทัศน์ จักรเย็บผ้า เป็นต้น ผู้ซื้อสินค้าแบบผ่อนส่งส่วนมากเป็นผู้มีรายได้ระดับปานกลางและระดับต่ำ²

¹ รายละเอียดเกี่ยวกับการขายผ่อนส่งดูได้ใน วิไล วีระปรีช และสุภาพรณ รัตนภรณ์, การบัญชีขั้นสูง. (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ครุสภา. 2516)

² รายได้ระดับปานกลางในที่นี้หมายถึง ผู้มีรายได้พอมีเหลือบ้าง จากการใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น ส่วนรายได้ระดับต่ำหมายถึง ผู้มีรายได้ใกล้เคียงกับรายจ่ายสิ่งจำเป็น

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของธุรกิจขายผ่อนส่งคือ จะมีลูกหนี้ผ่อนส่งเป็นบุคคลธรรมดา มากกว่าเป็นบริษัทหรือร้านค้าที่ประกอบธุรกิจการค้า ธุรกิจที่ขายแบบผ่อนส่งเป็นส่วนใหญ่ได้แก่ บริษัทซิงเกอร์แห่งประเทศไทย จำกัด สินค้าที่ทางบริษัทขายผ่อนส่งได้แก่ จักรเย็บผ้า ตู้เย็น และโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังมีบริษัทรถยนต์ต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันขายแบบผ่อนส่ง บริษัทก่อสร้าง หรือขายที่ดินที่ก่อสร้างบ้านพักอาศัย โดยการสร้างให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนส่งระยะยาว แต่ลูกหนี้ผ่อนส่งรถยนต์ โดยเฉพาะรถยนต์ส่วนบุคคลนั่งได้ไม่เกิน 7 คน และลูกหนี้ผ่อนส่งบ้านและที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ และชลบุรี

ในการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้จากลูกหนี้ขายผ่อนส่ง ผู้สอบบัญชีจะได้รับคำตอบจากลูกหนี้ประเภทนี้ค่อนข้างต่ำ จะเห็นได้จากตาราง 3 - 1 (หน้า 55) ซึ่งได้รวบรวมธุรกิจที่ขายผ่อนส่งไว้ในประเภท "การขายของ" เหตุที่รวบรวมไว้ในประเภทการขายของก็เพราะคงที่กล่าวมาแล้วว่า การจัดเก็บข้อมูลไม่สามารถทราบและแยกออกมาได้แน่นอนประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งธุรกิจแต่ละแห่งมีโคขายผ่อนส่งเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามเหตุที่ลูกหนี้ขายผ่อนส่งตอบใบขอคำรับรองยืนยันหนี้ของผู้สอบบัญชีน้อยอาจจะสรุปสาเหตุได้ดังนี้คือ

1. ลูกหนี้มักไม่ทราบว่าตนเป็นหนี้บริษัทอยู่เท่าใดในขณะใดขณะหนึ่ง และยังเป็น การสอบถามย้อนหลังด้วยแล้ว โอกาสที่ลูกหนี้จะทราบก็ยากยิ่งขึ้น ด้วยลูกหนี้ส่วนใหญ่มิได้มีการจดบันทึกไว้ สิ่งที่ลูกหนี้จะทราบก็คือ จะต้องผ่อนส่งงวดละเท่าใด และผ่อนส่งกี่งวด
2. ลูกหนี้ขายผ่อนส่งส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ทั่วไปแทบทุกจังหวัด เช่น ลูกหนี้ผ่อนส่ง จักรเย็บผ้า ตู้เย็น โทรทัศน์ และรถยนต์ส่วนบุคคล ลูกหนี้เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านทั่วไป ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการสอบบัญชี และไม่เห็นความสำคัญของการตอบใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ ลูกหนี้ประเภทนี้เท่าที่ผ่านมามีส่วนมากไม่ตอบใบขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้ของผู้สอบบัญชี
3. ลูกหนี้ผ่อนส่งมักไม่ยักติดต่อกับบุคคลที่ตนไม่รู้จัก โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นหนี้สิน ลูกหนี้จะติดต่อกับเฉพาะพนักงานขายที่ตนซื้อสินค้าเท่านั้น และยังเป็นการลงนามรับรองว่าเป็นหนี้โดยที่เขาไม่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์แล้ว ลูกหนี้เหล่านี้ยังต้องหลีกเลี่ยงให้มากที่สุด เพราะเข้าใจว่าอาจถูกโกงได้

4. ในธุรกิจหรือบริษัทที่มีพนักงานขาย (Salesman) ปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือ พนักงานขายของธุรกิจจะนำเงินของธุรกิจไปใช้ส่วนตัวก่อนและจะนำมาชำระคืนภายหลัง ในธุรกิจขายผอนส่งก็เช่นเดียวกัน มีเป็นจำนวนไม่น้อยที่พนักงานขายเอาสินค้าของบริษัทไปขายเงินสด (โดยอาจขายในราคาต่ำกว่าราคาปกติ) และนำเงินสดไปใช้จ่ายก่อน ขณะเดียวกันก็ทำหลักฐานเท็จขึ้นมาว่ามีการซื้อขายผอนส่ง โดยกำหนดชื่อลูกหนี้และที่อยู่ขึ้นมาเอง กรณีเช่นนี้เมื่อผู้สอบบัญชีส่งใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ไป ไปรษณีย์มักส่งกลับคือมาโดยแจ้งว่า ไม่มีชื่อผู้รับ และสถานที่ ๆ ระบุไว้ หรือที่อยู่หาไม่พบ เป็นต้น

ลูกหนี้ขายส่งและขายปลีก การดำเนินธุรกิจในปัจจุบัน ธุรกิจไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตหรือตัวแทนจำหน่ายสินค้าชนิดหนึ่งชนิดใดก็ตาม จะต้องพยายามกระจาย (distribute) ผลผลิตของตนไปยังผู้บริโภคให้กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้ นั่นก็คือผู้ผลิตหรือผู้แทนจำหน่ายจะขายผลผลิตของตนไปยังพ่อค้าขายส่ง และขายปลีก ผลจากคำขอการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ของผู้สอบบัญชีที่ได้รับจากลูกหนี้ขายส่งและขายปลีก ใ้รวมอยู่ใน ๕ - ประเภทการขายของ ซึ่งรวมลูกหนี้ของ บริษัทขายยา บริษัทขายน้ำมัน บริษัทขายสี บริษัทขายแบตเตอรี่ บริษัทขายอะไหล่รถยนต์ บริษัทขายยางรถยนต์ และบริษัทขายน้ำอัดลม เป็นต้น เมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของจำนวนรายลูกหนี้โดยเฉลี่ยประมาณ 16.5% เท่านั้น และเมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของมูลค่าลูกหนี้โดยเฉลี่ยประมาณ 22.8% เหตุที่ค่าตอบที่ได้รับจากลูกหนี้เมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของมูลค่าลูกหนี้แล้วสูงกว่าเมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของจำนวนลูกหนี้ ก็เพราะในการเลือกลูกหนี้เพื่อส่งใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้นั้น ผู้สอบบัญชีเลือกทั้งลูกหนี้รายย่อยและลูกหนี้รายใหญ่แต่ผลที่ได้รับตอบมาส่วนใหญ่เป็นลูกหนี้รายใหญ่ การที่ลูกหนี้รายใหญ่ตอบมากกว่าอาจเนื่องมาจากมีระบบการบัญชีที่ดี สาเหตุที่ลูกหนี้ขายส่งตอบรับรองยืนยันยอดหนี้ได้น้อย อาจเนื่องจากเหตุดังนี้ คือ

1. ลูกหนี้ขายส่งส่วนใหญ่เป็นธุรกิจหรือร้านค้าของคนจีน ซึ่งไม่นิยมการจดบันทึกทางบัญชี หากใช้ความเชื่อใจกันในการติดคอกค้าขาย และธุรกิจเหล่านั้นนิยมใช้ใบส่งของเป็นหลักฐานในการชำระหนี้ ภายหลังจากชำระหนี้แล้วเขาจะทิ้งใบส่งของ เหตุที่ร้านค้าคนจีนทำเช่นนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการหลีกเลี่ยงภาษี โดยจะพยายามให้มีหลักฐานเหลืออยู่เท่าที่ต้องการ

นอกจากนี้จะทำลายหมด การที่ผู้สอบบัญชีจะไปขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้จากลูกหนี้ภายหลังจากชำระหนี้ยอมไม่ได้รับคำตอบ เพราะหลักฐานถูกทำลายหรือทิ้งไปแล้ว หรือหลักฐานที่มีอยู่ก็เพียงส่วนน้อยไม่สามารถยืนยันได้ ในกรณีที่ผู้สอบบัญชีขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้ที่ยังมิได้ชำระก็เป็น การยากอีกเช่นกันที่จะยืนยันยอดหนี้ เพราะลูกหนี้มิได้จับบันทึกไว้ดังกล่าว จึงไม่ทราบว่าเป็นหนี้บริษัทใดบริษัทหนึ่ง ณ วันใด วันหนึ่ง อยู่เท่าใด

2. มีลูกหนี้จำนวนมากไม่น้อยที่ไม่เข้าใจว่า การขอคำรับรองยืนยันหนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการสอบบัญชี แต่กลับกลัวว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะมาจัดเก็บภาษี จึงไม่พยายามกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เป็นหลักฐานที่จะให้เจ้าหน้าที่จับได้ การไม่ตอบจึงเป็นทางเลือกที่คืดที่สุด

3. ลูกหนี้มักไม่ต้องการติดต่อกับบุคคลอื่นที่ตนไม่รู้จัก นอกจากพนักงานขายของบริษัท และยังเป็นการมาติดต่อกับเพื่อขอทราบตัวเลขทางบัญชี โดยที่ลูกหนี้ไม่รู้จักอยู่แล้ว ลูกหนี้ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องแจ้งให้ทราบ

4. จากการสอบถามทางโทรศัพท์ มีลูกหนี้เป็นจำนวนมากที่ตอบว่ารู้ดีว่าราคาสูงมากที่ผู้สอบบัญชีส่งไปตามแทบทุกปี เพราะนอกจากผู้สอบบัญชีแล้ว บริษัทผู้ขายบางแห่งก็ยังมี การขอยืนยันยอดลูกหนี้เป็นประจำอีกด้วย แรก ๆ มักจะตอบพอลามมาบ่อยทุกปีเลยไม่ยากตอบ

5. การทุจริตของพนักงานขายนอกจากการใช้เงินให้เต็มแล้ว อีกทางหนึ่งที่พนักงานขายนิยมใช้คือ ใช้ชื่อของลูกหนี้ปลอม และที่อยู่ปลอม ช้อสินค้าจากทางบริษัทและนำสินค้านั้นไปขายเป็นเงินสดในราคาที่ต่ำกว่าราคาขายของทางบริษัท ลูกหนี้ประเภทนี้เมื่อผู้สอบบัญชีเลือกมาเพื่อส่งใบขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้ทางไปรษณีย์ มักส่งคืนมาโดยแจ้งว่า ที่อยู่หาไม่พบ หรือไม่มีชื่อผู้รับอยู่จริง

ลูกหนี้ที่เป็นหน่วยราชการ เนื่องจากราชการมีระบบบัญชีของราชการโดยเฉพาะ คือ ก่อนที่จะจ่ายเงินชำระค่าซื้อสินค้าหรือบริการ ต้องมีการตั้ง "ฎีกา" ซึ่งเป็นใบเอกสารเพื่อขออนุมัติจากเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจทำการอนุมัติจ่ายเงินได้ตามราคาที่เสนอในใบเสนอราคาหรือใบกำกับสินค้า เพราะฉะนั้น การซื้อสินค้าหรือบริการของหน่วยราชการ เมื่อยังไม่มีการชำระ

เงินแก่ผู้ชาย หน่วยราชการนั้นก็จะยังไม่มีกำกับการบันทึกทางบัญชี แม้ว่าผู้ชายจะเป็นเจ้านี่ของ หน่วยราชการนั้น และเมื่อภายหลังชำระเงินแก่ผู้ชายไปแล้ว เอกสารการซื้อขายและฎีกาก็ต้อง ส่งไปยังต้นสังกัดของหน่วยราชการนั้น เพื่อส่งต่อไปให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน(ค.ต.ง.) ตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น การที่ผู้สอบบัญชีจะขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้จากลูกหนี้ที่เป็นหน่วย ราชการของบริษัทที่ตนตรวจสอบอยู่ ไม่ว่าหนึ้นหน่วยราชการเป็นหนี้อยู่จะชำระแล้วหรือไม่ ชำระก็ตาม หน่วยราชการนั้นย่อมไม่สามารถที่จะตอบรับรองยืนยันยอดได้ เพราะหน่วยราชการ มิได้มีการบันทึกไว้เป็นเจ้านี่ไม่ว่าเจ้านี่รายตัวหรือคุมยอดก็ตาม และยังเป็นการถามย้อนหลัง ถึงหนี้สินที่ได้ชำระไปแล้ว หน่วยราชการนั้นย่อมไม่มีทางที่จะตอบยืนยันยอดหนี้ได้ เพราะเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ ได้ส่งคืนไปต้นสังกัดหมดแล้ว การขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ที่เป็นหน่วยราช การ ผู้สอบบัญชีจึงไม่ได้รับคำตอบเสมอ ลูกหนี้หน่วยราชการนี้ส่วนใหญ่เป็นลูกหนี้ของธุรกิจ ประเภท การขายของ และการรับจ้างทำของ เช่น โรงพยาบาลเป็นลูกหนี้ของบริษัทขายยา และหน่วยราชการต่าง ๆ เป็นลูกหนี้บริษัทก่อสร้าง เป็นต้น

ลูกหนี้ที่เป็นรัฐวิสาหกิจ รัฐวิสาหกิจหมายถึงธุรกิจใด ๆ ที่รัฐบาลถือหุ้นอยู่เกินกว่า ร้อยละ 50 ของทุน ในปี พ.ศ. 2510 มีรัฐวิสาหกิจอยู่ทั้งสิ้นประมาณ 108 แห่ง³ เท่าที่สอบ ถูกลูกหนี้ รัฐวิสาหกิจใช้วิธีการบัญชีเช่นเดียวกับธุรกิจเอกชนทั่ว ๆ ไป มิได้ใช้ระบบการตั้งฎีกา อยางของหน่วยราชการ แมว่ารัฐวิสาหกิจจะใช้ระบบบัญชีแบบธุรกิจเอกชนทั่วไปก็ตาม ผลการ ขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้จากรัฐวิสาหกิจที่ผู้สอบบัญชีได้รับ ยังมีอัตราค่อนข้างต่ำอยู่ ซึ่งเนื่องมา จากความไม่สนใจของรัฐวิสาหกิจที่จะตอบประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเนื่องจากความไม่มี ประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ และในประการสุดท้ายคือไม่ยอมยก เสียเวลาที่จะไปค้นหาตัวเลขมาตอบ เพราะมิได้มีการกำหนดให้มีหน้าที่ต้องทำเช่นนั้น

³ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2510 - 2514 (พระนคร. โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2510) หน้า 110

ลูกหนี้เงินกู้ ในที่นี้หมายถึงลูกหนี้เงินกู้ของธนาคารพาณิชย์และบริษัทการเงิน (ไม่รวมลูกหนี้เช่าซื้อ) (Hire purchase) เป็นที่นำตั้งเกณฑ์ว่า ผลที่ได้รับตอบจากการขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้จากลูกหนี้ โดยคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของจำนวนรายลูกหนี้ และคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของมูลค่าลูกหนี้แล้วมีอัตราส่วนค่อนข้างสูง กล่าวคือ อัตราร้อยละของจำนวนรายลูกหนี้ที่ตอบมาโดยเฉลี่ยเท่ากับ 83.6% อัตราส่วนร้อยละของมูลค่าลูกหนี้ที่ตอบมาโดยเฉลี่ยเท่ากับ 80.6% อัตราส่วนร้อยละของมูลค่าลูกหนี้ที่ตอบมาโดยเฉลี่ยเท่ากับ 80.6% เหตุที่ค่าตอบได้รับมีอัตราสูงน่าพอใจก็เพราะ ธนาคารพาณิชย์จะส่งรายงาน (Bank Statement) ให้แก่ลูกค้าหรือลูกหนี้ของคนทุกเดือน และในการส่งใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ ผู้สอบบัญชีมักเลือกลูกหนี้รายใหญ่ คือ เป็นหนี้จำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบริษัท และจะตอบไปยังผู้สอบบัญชีด้วยมีตัวเลขจากรายงานของธนาคารที่ใช้อ้างอิงได้ ค่านลูกหนี้ของบริษัทการเงินก็เช่นกัน ส่วนใหญ่ผู้สอบบัญชีจะขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้รายใหญ่ซึ่งก็มักจะตอบ การที่ตอบก็มีเหตุผลคล้ายกับลูกหนี้ของธนาคาร แต่ลูกหนี้ของบริษัทการเงินที่กู้เงินไปเพื่ออุปโภคบริโภค (personal loan) เป็นงวด ๆ ลูกหนี้ประเภทนี้ตอบมาน้อยมาก หรือกล่าวได้ว่าแทบจะไม่ตอบเลย ที่เป็นเช่นนี้ส่วนใหญ่เพราะลูกหนี้ไม่ทราบว่าเป็นหนี้ ณ วันใดวันหนึ่งอยู่เท่าใด คงทราบเพียงว่าต้องผ่อนส่งงวดละเท่าใด จึงไม่อยาก

ลูกหนี้อื่น ๆ หมายถึงลูกหนี้ที่ไม่สามารถจัดเข้าประเภทลูกหนี้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นได้ เช่น ลูกหนี้ของบริษัทสายการบิน อันได้แก่บริษัทเจ็ทนำเที่ยวซึ่งเป็นตัวแทนขายตั๋ว ลูกหนี้ของบริษัทหนังสือพิมพ์ ได้แก่ ผู้เป็นสมาชิกรับหนังสือพิมพ์ ธุรกิจที่จ้างลงโฆษณา ลูกหนี้ของบริษัทให้เช่าเครื่องคำนวณอิเล็กทรอนิกส์ และรับจ้างบริการธุรกิจโดยเครื่องคำนวณอิเล็กทรอนิกส์ ให้แก่ธุรกิจต่าง ๆ เป็นต้น ลูกหนี้พวกนี้จากตาราง 3 - 5 จะเห็นได้ว่าผลที่ได้รับตอบมาค่ามาก อัตราส่วนร้อยละของจำนวนรายลูกหนี้ตอบมาโดยเฉลี่ยประมาณ 30% อัตราส่วนร้อยละของมูลค่าลูกหนี้ตอบมาโดยเฉลี่ยประมาณ 13.8% เท่านั้น การที่อัตราส่วนร้อยละของมูลค่าลูกหนี้ที่ตอบมาต่ำกว่าอัตราส่วนร้อยละของจำนวนรายลูกหนี้ที่ตอบมาก็เพราะลูกหนี้ที่ตอบมาส่วนมากเป็นลูกหนี้รายย่อย คือ เป็นหนี้จำนวนน้อย เมื่อเทียบกับลูกหนี้รายอื่น ๆ สาเหตุที่ผลได้รับมีอัตราต่ำก็เพราะธุรกิจส่วนใหญ่เป็นธุรกิจคนจีน เช่นพวกบริษัทนำเที่ยว บุคคลทั่วไปอันมีเหตุผลเช่นเดียวกับลูกหนี้ขายส่งและลูกหนี้ขายงานส่งนั่นเอง

บัญชีสินทรัพย์ ซึ่งรวมบัญชีสินค้าขาย บัญชีเงินสด บัญชีลูกหนี้และเจ้าหนี้ บัญชีรายวันซื้อและรายวันขาย และบัญชีรายไครายจ่าย จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 285 ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติการบัญชี พ.ศ. 2482 และพระราชบัญญัติการบัญชี (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2496 และให้ใช้ประกาศคณะปฏิวัติฉบับนี้แทน ตามประกาศคณะปฏิวัติได้บังคับให้ผู้มีหน้าที่จัดทำบัญชีต้องทำ "บัญชีเงินสด" ส่วนบัญชีอื่น เช่น บัญชีรายวัน บัญชีแยกประเภท และบัญชีสินค้า แล้วแต่รัฐมนตรีเห็นสมควรจะกำหนดให้ธุรกิจแต่ละประเภทต้องจัดทำ นอกจากนี้ ประกาศคณะปฏิวัติยังกำหนดว่า กรณีงบดุลและงบกำไรขาดทุนของห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน และนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศ ต้องจัดทำให้ผู้สอบบัญชีตรวจสอบและทั้งงบดุลและงบกำไรขาดทุน ต้องมีรายการย่อตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ทั้งได้กำหนดโทษปรับและจำขังไว้แก่ผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามประกาศคณะปฏิวัติด้วย

แม้จะมีกฎหมายกำหนดการทำบัญชีไว้อย่างรัดกุมก็ตาม ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถทำตามกฎหมายกำหนด ด้วยยังขาดเจ้าหน้าที่ที่จะทำการติดตามการทำบัญชีของธุรกิจ และในกฎหมายก็มิได้ระบุหรือกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับหลักการบัญชีที่ธุรกิจต้องใช้ ตลอดจนถึงมาตรฐานของงบการเงินที่ธุรกิจต้องจัดทำก็มิได้มีการกำหนดไว้ การจะหวังให้ธุรกิจปฏิบัติตามกฎหมายและมาตรฐานที่ควรจะเป็นจึงเป็นไปได้ยาก ธุรกิจแต่ละแห่งจึงจัดทำบัญชีตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสมและถูกต้อง ประกอบกับการจัดเก็บภาษียังไม่มีสมรรถภาพดีพอ ธุรกิจจึงสามารถหลีกเลี่ยงภาษีได้มากในปีหนึ่ง ๆ จึงมีภาษีรั่วไหลมาก

การหลีกเลี่ยงภาษี เท่าที่พบมักกระทำด้วยการลงบัญชีรายไครต่ำกว่าความเป็นจริง เป็นผลให้การจบบันทึกทางบัญชีไม่ถูกต้อง และสามารถหลีกเลี่ยงภาษีได้ มีข้อน่าสังเกตว่าการหลีกเลี่ยงภาษีวิธีนี้ ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าจีนและญี่ปุ่น มักไม่พบในพ่อค้าหรือธุรกิจของชาวยุโรปและหรืออเมริกัน

ผลจากการที่ธุรกิจทำบัญชีเท็จขึ้น ทำให้ธุรกิจไม่สามารถยืนยันยืนยันยอดหนี้ให้ผู้สอบบัญชีได้ เมื่อได้รับใบขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้จากผู้สอบบัญชี ด้วยไม่มีข้อมูลแท้จริงที่จะใช้อ้างอิงได้ อย่างไรก็ตามธุรกิจที่ทำบัญชีเท็จนั้น มักจะมีบัญชีจริงด้วย คือมีบัญชีเท็จไว้เพื่อแสดงเป็น

หลักฐานเสียหายและมีบัญชีตัวจริงไว้เพื่อประโยชน์ในการควบคุมธุรกิจ แต่มีธุรกิจขนาดเล็ก
จำนวนไม่น้อย เช่น ร้านขายยา ร้านขายของเบ็ดเตล็ด เป็นต้น มิได้มีการทำบัญชีจริงไว้
หากใช้วิธีค้าขายแบบเชื่อใจกัน ใช้ใบส่งของเป็นหลักฐานการชำระหนี้ ส่วนบัญชีเท็จนั้นธุรกิจ
จะไปจ้างสำนักงานบัญชีจัดทำให้ ซึ่งธุรกิจไม่สามารถยืนยันยอดหนี้ ณ วันใดวันหนึ่ง แก่ผู้สอบ
บัญชีได้

เนื่องจากยังมิได้มีการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับหลักการบัญชีที่ธุรกิจต้องยึดถือปฏิบัติ
และธุรกิจบางแห่งโดยเฉพาะธุรกิจเจ้าของคนเดียว กฎหมายกำหนดให้ทำบัญชีเงินสดอย่าง
เดียวทำให้การจดบันทึกไม่สมบูรณ์ (Incomplete record) และแม้ว่าบัญชีเงินสดจะบันทึก
ตามความเป็นจริง ธุรกิจนั้นก็ยังไม่สามารถตอบยืนยันหนี้ ณ วันใดวันหนึ่งแก่ผู้สอบบัญชีได้ ด้วย
ธุรกิจนั้นไม่มีบัญชีเจ้าหนี้

ธุรกิจบางแห่งใช้วิธีการบัญชีแบบ "ระบบใบสำคัญสั่งจ่าย" (Voucher system)
ระบบนี้ถือว่ารายการใดที่จะต้องจ่ายเงินสดจะถือว่าเป็นหนี้ไว้ก่อน และนำไปลงในทะเบียนใบ
สำคัญสั่งจ่าย (Voucher register) ก่อนทุกราย เมื่อถึงกำหนดชำระจึงจ่ายเป็นเช็ค⁴ ใน
ระบบใบสำคัญสั่งจ่ายนี้ บัญชีแยกประเภทใบสำคัญสั่งจ่าย จะทำหน้าที่เป็นบัญชีคุมยอดเจ้าหนี้
ซึ่งรวมรายการที่ต้องชำระเงินสดไว้ทั้งหมด ส่วนใบสำคัญสั่งจ่ายที่ยังไม่ถึงกำหนดชำระและ
แยกเก็บไว้อีกแฟ้มหนึ่งเฉพาะ จะทำหน้าที่เสมือนบัญชีย่อยเจ้าหนี้ เพราะฉะนั้นถ้าดูจากทะเบียน
ใบสำคัญสั่งจ่าย และจากแฟ้มใบสำคัญสั่งจ่ายที่ยังไม่ถึงกำหนดชำระ จะทราบแต่เพียงว่าเจ้าหนี้
มีใครบ้าง และเป็นหนี้แต่ละครั้งเท่าใด แต่จะไม่ทราบว่ากิจการเป็นหนี้ เจ้าหนี้คนหนึ่ง ๆ ณ
วันใดวันหนึ่งอยู่เท่าใด ผู้สอบบัญชีที่ขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้จากธุรกิจที่ใช้ระบบใบสำคัญ
สั่งจ่ายจึงมักจะมีใ้ค่าตอบจากธุรกิจ เว้นแต่ธุรกิจนั้นจะทำบัตรเจ้าหนี้รายตัวขึ้น

⁴ รายละเอียดดูได้ใน เต็มศักดิ์ กฤษณามระ, วิไล วีระปรีช และวัชรี พุทธิเดช
หลักการบัญชีขั้นต้น, (คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) หน้า 289 -

ในปัจจุบันวิทยาการใหม่ ๆ ได้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ธุรกิจขนาดใหญ่เริ่มหันมาใช้ระบบเครื่องจักรกลช่วยในการรวบรวมข้อมูลทางบัญชี (Mechanized Data Processing System) การใช้ระบบเครื่องจักรกลเข้าช่วยนี้ ส่วนใหญ่ธุรกิจจะนำมาช่วยการควบคุมและรวบรวมข้อมูลค่านสินค้าคงคลังและลูกหนี้ ตลอดจนลูกหนี้รายตัว แต่ธุรกิจจะไม่ใช้ระบบเครื่องจักรกลเข้าช่วยจัดทำบัญชีเจ้าหน้าที่ย่อย ดังนั้นธุรกิจจึงไม่สามารถให้คำคอบยื่นยันยอดหนี้แก่ผู้สอบบัญชีได้

3. ความเข้าใจในวิธีการตรวจสอบบัญชีลูกหนี้ แม้ว่าการตรวจสอบบัญชีของไทยได้มีกฎหมายกำหนดไว้ประมาณ 50 ปีแล้วก็ตาม⁵ บุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่ในวงการธุรกิจส่วนใหญ่ยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการตรวจสอบบัญชีอยู่น้อยมาก การที่เป็นเช่นนี้มีสาเหตุดังนี้ คือ

1. บริษัทในประเทศไทยส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งสิ้นจัดตั้งในรูปบริษัทครอบครัว (Family corporation) หรือบริษัทผู้ถือหุ้นน้อย (Closely-held Corporation) บริษัทเหล่านี้ผู้ถือหุ้นและฝ่ายบริหารมักเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกันโดยปกติวัตถุประสงค์ของการสอบบัญชีนั้นก็เพื่อรายงานต่อผู้ถือหุ้นว่า ฝ่ายจัดการของบริษัทที่ผู้ถือหุ้นได้วางจางมาดำเนินงานในบริษัทได้ดำเนินธุรกิจในช่วงที่ผ่านมามีผลอย่างไร และใดแสดงผลการดำเนินงานและฐานะการเงินของบริษัทใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงอย่างไร เมื่อกลับกลายเป็นว่าฝ่ายบริหารของบริษัทและผู้ถือหุ้นเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน การสอบบัญชีเพื่อสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าวจึงเป็นอันหมดไป เหลืออีกเพียงวัตถุประสงค์เดียว คือ สอบบัญชีตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อให้งบการเงินสมบูรณ์สามารถเสนอกรมสรรพากรเพื่อเสียภาษี และส่งกรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ ดังนั้นบุคคลทั่วไปและผู้ที่เกี่ยวข้องกับวงการธุรกิจจึงเข้าใจว่า สอบบัญชีก็เพื่อให้ถูกต้องตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

2. บทบาทของสถาบันวิชาชีพการบัญชี โดยเฉพาะการสอบบัญชี ที่มีต่อธุรกิจของประเทศยังมีอยู่น้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันวิชาชีพของอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ได้ประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2467 ต่อมาได้มีการตรวจชำระใหม่ และประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2472

ขณะนี้เรายังไม่มีการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับหลักการบัญชี มาตรฐานการรายงาน และมาตรฐานการสอบบัญชี โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรฐานการสอบบัญชี ยังมีได้มีการกำหนดไว้ว่า มาตรฐานการตรวจสอบควรมีอะไร ผู้สอบบัญชีแต่ละคนจึงใช้วิธีการตรวจสอบตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสมมีตั้งแต่ใช้วิธีการตรวจสอบตามมาตรฐานของต่างประเทศ คือ อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งการลงลายมือชื่อรับรองงบการเงิน โดยมีได้มีการตรวจสอบ⁶ เมื่อมาตรฐานการตรวจสอบแตกต่างกันมากมายเช่นนี้ ผู้ที่ได้รับใบขอคำรับรองยื่นยันยอดลูกหนี้จากผู้สอบบัญชีย่อมเกิดความรู้สึกว่ ทำไมผู้สอบบัญชี ก. จุกจิกถามโน่นถามนี่ ไม่เหมือนผู้สอบบัญชี ข. ซึ่งไม่รบกวนถามเช่นนี้ ความไม่พอใจเพราะความไม่เข้าใจในการตรวจสอบบัญชีย่อมเกิดขึ้น

3. ประชาชนทั่วไปไม่เคยเกี่ยวข้องกับและได้ประโยชน์จากการสอบบัญชี ในต่างประเทศที่มีตลาดหุ้น (Stock Exchange) เจริญก้าวหน้า ประชาชนนิยมลงทุนในหุ้นของบริษัท สิ่งที่ผู้ลงทุนใช้เป็นหลักในการตัดสินใจลงทุนในหลักทรัพย์ หรือหุ้นของธุรกิจ ก็คือ งบการเงิน ซึ่งมี "ผู้สอบบัญชีรับรอง" และออกความเห็นเกี่ยวกับงบการเงินนั้น ประชาชนอาจมีความรู้สึกว่าคุณต้องใช้บริการของผู้สอบบัญชี เมื่อได้รับการขอความร่วมมือจากผู้สอบบัญชี จึงพยายามให้ความร่วมมือด้วยจะมีผลให้งบการเงินของบริษัทถูกต้องและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ตรงข้าม ตลาดหุ้นของไทยยังอยู่ในระยะแรกเริ่ม ผู้ลงทุนส่วนใหญ่ไม่เคยใช้งบการเงินที่ผู้สอบบัญชีรับรองตัดสินใจในการลงทุน แต่เมื่อจะลงทุนซื้อหุ้นบริษัทใด ก็มักจะพิจารณาจากชื่อเสียงของบริษัทนั้น วิเคราะห์ว่าควรลงทุนหรือไม่ เช่น หุ้นธนาคารพาณิชย์ หุ้นบริษัทปูนซีเมนต์ เป็นต้น ประชาชนจึงมีความรู้สึกว่าคุณไม่เคยมีส่วนได้เสียจากการสอบบัญชี

จากเหตุผลที่กล่าวมา จึงทำให้ผู้สอบบัญชีไม่ได้รับคำตอบใบขอคำรับรองยื่นยันยอดหนี้จากลูกหนี้เท่าที่ควร

4. ความเข้าใจในแบบฟอร์มการขอคำรับรองยื่นยันยอดลูกหนี้ มีอยู่บ่อยครั้งที่มีคนโทรศัพท์ทอว่าไปยังสำนักงานสอบบัญชีว่าไม่เคยติดต่อและไม่เคยเป็นหนี้สำนักงานสอบบัญชีเลย บางราย

⁶ หลักฐานเห็นได้จากกรณีที่ ก.บข. ถอนใบอนุญาตผู้สอบบัญชีเท่าที่ผ่านมา

ก็ตอบมาในใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ว่าไม่เคยเป็นหนี้สำนักงานสอบบัญชีเลย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะผู้รับใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้จากผู้สอบบัญชี อ่านคำอธิบายในแบบฟอร์มแล้วไม่เข้าใจนั่นเอง สำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้ทางบัญชีอ่านแล้วยากที่จะเข้าใจได้ และยังไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของผู้ตอบ และการไม่ตอบก็ไม่มีความคิดแล้ว ย่อมเป็นการยากที่ลูกหนี้จะมาเสียเวลาทำความเข้าใจกับแบบฟอร์มนั้น เมื่อตอบยืนยันยอดหนี้ให้ผู้สอบบัญชี

นอกจากลูกหนี้ผู้ตอบจะไม่เข้าใจแบบฟอร์มการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้แล้ว จากการสอบถามร้านค้าที่ไม่ตอบยังมีปัญหาทางด้านภาษาคู่มือ สำนักงานสอบบัญชีมักจะใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษในใบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ แต่จากข้อมูลที่จัดเก็บมา โดยเฉพาะประเภทการขายของ ลูกหนี้ที่ไม่ตอบมากที่สุดคือ ร้านค้าคนจีน และจากการสอบถามดู บางร้านบอกว่าอ่านไม่ออก จะส่งต่อให้ผู้รับผิดชอบทางบัญชีก็ลำบาก เพราะส่วนใหญ่มักจ้างสำนักงานอื่นทำบัญชี เมื่อเป็นเช่นนี้จึงละเลยไม่ตอบ เพราะไม่เห็นความจำเป็น

5. ปัจจัยอื่น ๆ นอกจากปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ดังกล่าวแล้วยังมีปัจจัยย่อยอื่น ๆ อีก คือ

ก. การจำหน่ายของจดหมายของผู้สอบบัญชี เท่าที่ปฏิบัติกันอยู่ในขณะนี้ ผู้สอบบัญชีมักจะจำหน่ายของถึงชื่อบริษัทเท่านั้น ทางเจ้าหน้าที่ของบริษัทผู้รับจดหมายยอมไม่สามารถส่งไปยังแผนกที่เกี่ยวข้องได้ในที่สุดจดหมายนั้นจะ โยนกันไปโยนกันมาไม่มีผู้ใดรับผิดชอบไปตอบให้แก่ผู้สอบบัญชี

ข. ในบางกรณีลูกหนี้ก็ตั้งใจที่จะตอบ แต่ลูกหนี้ไม่มีรายละเอียดหรือข้อมูลที่จะอ้างอิงเนื่องจากตนมิได้มีการจดบันทึกรายละเอียดไว้ เมื่อชำระหนี้แล้วก็แล้วกันไป หรือกรณีมีการจดบันทึกอาจไม่暇เสียเวลาไปคนมาตอบ ผลคือตัดสินใจไม่ตอบ

ค. มีลูกหนี้บางรายบอกว่าแรก ๆ ที่ถามไปก็ตอบเสมอ แต่ว่าผู้สอบบัญชีบางทีถามทุกปีจนรู้สึกรำคาญ เลยไม่ตอบ

ง. ในธุรกิจแต่ละแห่งส่วนใหญ่ พนักงานบัญชีแต่ละคนมีงานประจำมากมายอยู่แล้วและมีได้มีการกำหนดหน้าที่ว่าพนักงานผู้ใดจะต้องรับผิดชอบตอบใบขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้ พนักงานแต่ละคนจึงมุ่งทำงานที่รับผิดชอบโดยตรงให้เสร็จ โดยมีใครสนใจกับการตอบยืนยันยอดหนี้และการไม่ตอบก็มิได้มีความผิดหรือเสียหายประการใด